

Förslag

1975/76:20

Riksdagens förvaltningsstyrelses förslag till riksdagens lokalfrågor på längre sikt m. m.

Redovisning av byggnadskommitténs arbete jämte förslag

1976-04-05

Till riksdagen

Bakgrund

I skrivelse till riksdagen 1974-10-11 (1974:20) redogjorde riksdagens förvaltningsstyrelse för arbetet med riksdagens lokalfrågor t. o. m. riksdagshusutredningen 1974. Skrivelsen mynnade ut i en hemställan att riksdagen *dels* skulle besluta att flytta tillbaka till ombyggda lokaler på Helgeandsholmen, *dels* uppdra åt styrelsen att föranstalta om fortsatt arbete med riksdagens lokalfrågor enligt uppdragna riktlinjer och i princip enligt alternativ 2 i riksdagshusutredningen 1974, *dels ock* till det fortsatta utredningsarbetet för budgetåret 1974/75 anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kr.

Styrelsens skrivelse och i anledning därav väckta motioner hänvisades till konstitutionsutskottet. Utskottets betänkande i ärendet var inte enhälligt (KU 1975:13).

Utskottsmajoritetens hemställan innebar i huvudsak att riksdagen skulle uppdra åt förvaltningsstyrelsen att tillsätta en särskild beredning bestående av riksdagsledamöter för att överväga riksdagens lokalfråga på lång sikt och i övrigt avslå yrkandena i förvaltningsstyrelsens skrivelse.

Reservanternas hemställan innebar att riksdagen skulle

dels besluta om återflyttning till ombyggda lokaler på Helgeandsholmen, *dels* uppdra åt förvaltningsstyrelsen att föranstalta om fortsatt arbete med riksdagens lokalfrågor i första hand enligt utredningens alternativ 2 och återkomma till riksdagen med nytt förslag om nya överväganden talar för andra lösningar eller om andra förhållanden framkommer som motiverar detta,

dels anvisa medel i enlighet med styrelsens framställning.

Riksdagen biföll 1975-05-28 reservanternas förslag.

Förvaltningsstyrelsen tillsatte 1975-09-02 en parlamentariskt sammansatt byggnadskommitté. I kommittén ingår även representanter för personalorganisationerna.¹

¹Byggnadskommitténs sammansättning: Erik Wärmberg (s) ordf., Margit Sandéhn (s), Arne Gadd (s), Thorsten Larsson (c), Claes Elmstedt (c), Astrid Kristensson (m), Gabriel Romanus (fp), Sune Olsson (vpk), Eric Lindström (RFK), Sigfrid Larsson (SF) Lars Zanderin (TCO) och Ove Lindh (SACO/SR).

Kommitténs hittills utförda arbete jämte dess förslag till fortsatt arbete redovisas i bifogad skrivelse.

Styrelsens överväganden och förslag

Det av byggnadskommittén bedrivna arbetet har i enlighet med riksdagsbeslutet varit inriktat på att undersöka, bearbeta och klarlägga vissa frågor som framstått som särskilt viktiga inför det fortsatta arbetet med riksdagens återflyttning. Hit hör främst frågor om lokalbehov och expansionsmöjligheter, stadsbilda- och miljöfrågor samt kostnadsfrågor.

En översyn har gjorts av lokalprogrammet. Denna har föranlett en bearbetning av förslaget som ger förbättrade samband mellan vissa lokalgrupper och samtidigt möjliggör att ett större antal rum kan rymmas inom byggnaderna. Expansionsbehov härutöver kan i första hand tillgodoses inom kanslihus-annexet i kvarteret Cephalus som står till riksdagens förfogande från tidpunkten för återflyttningen. Det sålunda tillgängliga lokalbeståndet har av byggnadskommittén bedömts väl täcka behovet vid tidpunkten för återflyttningen och avsevärd tid framöver.

Förvaltningsstyrelsen ansluter sig till byggnadskommitténs bedömning.

Beträffande stadsbilda- och miljöfrågorna kan konstateras att överläggningar med Stockholms kommun givit vid handen att kommunen anser den föreslagna högbron mellan kanslihuset och riksbankshuset olämplig från stadsbildssynpunkt. Byggnadskommittén har därför i stället föreslagit en lågbro, placerad intill Stallbron och i samma höjd som denna. Detta alternativ som inte har avvisats av kommunen innebär från kommunikationssynpunkt en något sämre lösning än högbroalternativet. Det är emellertid förvaltningsstyrelsens uppfattning att en lågbro med angiven placering kan ge tillfredsställande kommunikationsmöjligheter mellan riksbankshuset och kanslihuset.

På särskilt uppdrag har byggnadsstyrelsen gjort en förnyad beräkning av ombyggnadskostnaderna och därvid kommit fram till ett belopp av cirka 155 milj. kr. i prisläge 1974-04-01.

Kostnaderna baseras på det reviderade programunderlaget och bedöms av förvaltningsstyrelsen som godtagbara.

Kostnadsbilden har förändrats främst med anledning av att ytterligare undersökningar av byggnadernas tekniska kvalitet har givit vid handen att befintliga VVS- och el-installationer bör helt bytas ut. En sådan åtgärd kan synas kostnadskrävande men bör enligt styrelsens mening vidtas i ett förestående ombyggnadsskede och inte efter ett antal år då samma arbete skulle förorsaka nya ingrepp i byggnaderna, tillfälliga utflyttningar, driftavbrott och andra störningar.

Sammanfattningsvis konstaterar förvaltningsstyrelsen att det av byggnadskommittén bedrivna arbetet inte givit anledning till att överväga annat förslag än det i riksdagsbeslutet 1975 förordade alternativet 2. Arbetet med

alternativ 2 bör därför enligt styrelsens uppfattning fortsätta enligt de planer som byggnadskommittén redovisar.

Medelsbehovet för budgetåret 1976/77 uppgår enligt byggnadskommitténs beräkning till 6 000 000 kronor.

Hemställan

Under åberopande av vad i det föregående anförts hemställer riksdagens förvaltningsstyrelse

att riksdagen till Den inre riksdagsförvaltningen: B 6 Fortsatt utredning om riksdagens hus m. m. för budgetåret 1976/77 under XVI:e huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 6 000 000 kr.

I handläggningen av detta ärende har deltagit, förutom undertecknad ordförande, herrar Wärnberg, Regnéll, Adamsson, fröken Karin Andersson samt herrar Petersson i Nybro, Andersson i Örebro och Stridsman.

RIKSDAGENS FÖRVALTNINGSSTYRELSE

På styrelsens vägnar

HENRY ALLARD

/Eric Lindström

Till riksdagens förvaltningsstyrelse

Byggnadskommitténs arbete och förslag

Förvaltningsstyrelsen beslöt 1975-09-02 att tillsätta en parlamentariskt sammansatt byggnadskommitté.

Till ledamöter i kommittén utsågs riksdagsledamöterna Erik Wärnberg, ordförande, Margit Sandéhn, Arne Gadd, Thorsten Larsson, Claes Elmstedt, Astrid Kristensson, Gabriel Romanus och Sune Olsson, förvaltningsdirektören Eric Lindström verkställande ledamot samt i egenskap av personalrepresentanter expeditionsföreståndaren Sigfrid Larsson (SF), avdelningsdirektören Lars Zanderin (TCO) och kanslichefen Ove Lindh (SACO/SR).

Som konsulter har anlitats byggnadsstyrelsen, som företrätts av tekniske direktören Tor Bunner, Ahlgren-Olsson-Silow Arkitektkontor AB (AOS), som företrätts av professorn Sven Silow och arkitekten Göran Streijffert samt civilingenjören Olov Agri, AB Jacobson & Widmark. Agri har medverkat som projektadministratör. I kommitténs arbete har även deltagit avdelningsdirektören vid riksdagens förvaltningskontor Olle Etzén.

Kommittén får härmed överlämna en redogörelse för sitt arbete under det första skedet jämte förslag till medelsbegäran.

Särskilt yttrande har avgetts av ledamoten Romanus.

Stockholm 1976-03-31

Erik Wärnberg

Claes Elmstedt

Eric Lindström

Margit Sandéhn

Astrid Kristensson

Sigfrid Larsson

Arne Gadd

Gabriel Romanus

Lars Zanderin

Thorsten Larsson

Sune Olsson

Ove Lindh

1. Bakgrund

Med stöd av riksdagens beslut 1973-12-11 (KU 1973:51) tillsatte förvaltningsstyrelsen i december 1973 en utredning – Riksdagshusutredningen 1974 – för bearbetning av frågan om permanenta lokaler för riksdagen.

Utredningsresultatet överlämnades till förvaltningsstyrelsen i oktober 1974. Tre alternativa ombyggnadsförslag lades fram, representerande alternativa principer för lösning av riksdagens lokalfråga på Helgeandsholmen.

I alternativ 1 behålls riksdagshuset i det närmaste oförändrat. Bankhuset rivs och ersätts med en nybyggnad som innehåller huvuddelen av lokalbehovet, bl. a. ledamotsrum och plenisal. Kanslihuset tas inte i anspråk.

I alternativ 2 behålls likaså riksdagshuset i det närmaste oförändrat. Plenisalen inryms i bankhuset som påbyggs. Alla ledamotsrum läggs avskilt i kanslihuset och får förbindelse till bankhuset genom en intäckt tvåvånings gångbro över Stallkanalen.

Alternativ 3 innebär större förändringar av riksdagshusets inre men ingen synlig förändring av det yttre. Alla ledamotsrum har inrymts i riksdagshuset. Första kammaren är ersatt med en ny, större plenisal. Ombyggnaderna i bankhuset är måttliga och berör inte exteriören. Kanslihuset utnyttjas till 2/3 för riksdagens aktuella behov. Förbindelsen med riksbyggnaderna är löst genom en gångtunnel under Mynttorget och Stallbron.

Efter övervägande av förslagen hemställde förvaltningsstyrelsen i skrivelse 1974-10-11 att riksdagen

1. beslutar att flytta tillbaka till ombyggda lokaler på Helgeandsholmen,
2. uppdrar åt styrelsen att föranstalta om fortsatt arbete med riksdagens lokalfrågor enligt de uppdragna riktlinjerna och i princip enligt alternativ 2 i Riksdagshusutredningen 1974,
3. till Den inre riksdagsförvaltningen: B 6. Fortsatt utredning om riksdagens hus m. m. på tilläggsstat 1 till riksstaten för budgetåret 1974/75 under XVI:e huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

Skrivelsen jämte i ärendet väckta motioner hänvisades till konstitutionsutskottet (KU). KU beslöt inhämta yttranden över skrivelsen från vissa myndigheter och organ.

I betänkande (KU 1975:13) hemställde utskottet att riksdagen

dels med anledning av förvaltningsstyrelsens skrivelse 1974:20 och motionerna uppdrar åt förvaltningsstyrelsen att tillsätta en särskild beredning bestående av riksdagsledamöter för att närmare överväga riksdagens lokalfråga på lång sikt i enlighet med vad utskottet anfört,

dels avslår yrkandena i framställningen 1974:20 samt motionerna i vad dessa inte tillgodosetts genom vad utskottet i övrigt anfört och hemställt.

I en reservation till betänkandet yrkades att riksdagen
dels beslutar att flytta tillbaka till ombyggda lokaler på Helgeandsholmen,
dels uppdrar åt förvaltningsstyrelsen att föranstalta om fortsatt arbete med
riksdagens lokalfrågor i första hand enligt alternativ 2 i Riksdagshus-
utredningen 1974 och återkomma till riksdagen med nytt förslag, om
förvaltningsstyrelsen skulle finna att nya överväganden talar för andra
lösningar eller om andra förhållanden framkommer som motiverar det-
ta,
dels anvisar medel enligt styrelsens begäran.
Riksdagen biföll 1975-05-28 reservationen.

Förvaltningsstyrelsen beslöt 1975-09-02 att tillsätta en parlamentariskt
sammansatt byggnadskommitté.

Till ledamöter i kommittén utsågs riksdagsledamöterna: Erik Wärnberg,
ordförande, Margit Sandéhn, Arne Gadd, Thorsten Larsson, Claes Elmstedt,
Astrid Kristensson, Gabriel Romanus och Sune Olsson, förvaltningsdirek-
tören Eric Lindström verkställande ledamot, samt i egenskap av personal-
representanter Sigfrid Larsson (SF), Lars Zanderin (TCO) och Ove Lindh
(SACO/SR).

Kommittén bemyndigades att inom sig utse ett arbetsutskott. Till le-
damöter i detta utsågs: Erik Wärnberg, ordförande, Thorsten Larsson, Sigfrid
Larsson och Eric Lindström.

Som konsulter har anlitats byggnadsstyrelsen, som företrätts av tekniske
direktören Tor Bunner, Ahlgren-Olsson-Silow Arkitektkontor AB (AOS),
som företrätts av professorn Sven Silow och arkitekten Göran Streijffert
samt civilingenjören Olov Agri, AB Jacobson & Widmark. Agri har med-
verkat som projektadministratör.

I kommitténs arbete har kontinuerligt deltagit även Sven Silow, Olov
Agri samt avdelningsdirektören vid riksdagens förvaltningskontor Olle Et-
zén.

Åt kommittén uppdrogs att i ett första skede igångsätta arbetet med bl. a.
följande uppgifter:

- o etablering av projektorganisation
- o fastställande av tidsplan med angivande av kostnadsramar för varje skede
- o överläggningar med kommunen i stadsbils- och stadsplanefrågor
- o överläggningar med byggnadsstyrelsen angående samverkan riksdagen/byggnadsstyrelsen
- o framtagning av underlag för projekteringen.

2. Arbetets bedrivande

Byggnadskommitténs arbete har varit koncentrerat till följande uppgifter:

- o översyn av lokalprogrammet
- o överväganden i stadsbils- och miljöfrågor

- o översyn av kostnaderna
- o uppdragande av riktlinjer för fortsatt arbete samt uppgörande av tids- och kostnadsplan

Lokalprogrammet har bearbetats med hänsyn till vissa organisatoriska förändringar m. m. I anslutning härtill har projektet i aktuella delar om-studerats. Yttranden har inhämtats från partigrups- och utskottspresidierna.

Stadsbilsfrågorna har på kommitténs uppdrag utretts av AOS. Huvud-frågan har gällt förbindelsen över Stallkanalen. Sju alternativ till förbindelse har studerats. I anslutning härtill har särskilda kommunikationstekniska utredningar gjorts. Beträffande broförbindelsen har kontakter tagits och över-läggningar förts med representanter för Stockholms kommun på såväl po-litiker- som tjänstemannaplanet. Även frågan om påbyggnad av riksbanks-huset har behandlats och diskuterats med representanter för Stockholms kommun.

För att bereda kommunens invånare möjlighet att ta ställning till bro-förbindelsen har kommittén beslutat anordna en utställning i Kulturhuset under april 1976.

Kostnadsfrågan har på kommitténs uppdrag utretts av byggnadsstyrelsen. Härvid har en förnyad genomgång av förutsättningarna gjorts. Tidigare kal-kyler har granskats. Omfattning och skick av nuvarande VVS- och el-in-stallationer har särskilt penetrerats och värderats. Vissa programkomplet-teringar har kostnadsberäknats. Vidare har beräkningar gjorts för monu-mentvård, ändrad ytskiktsstandard och vissa energibesparande åtgärder. In-vesteringskostnader och årskostnader har beräknats liksom även kostna-derna för den upprustning av riksbyggnaderna som måste göras oberoende av riksdagens återflyttning.

Uppdragande av riktlinjer för fortsatt arbete samt uppgörande av tids- och kostnadsplan har utarbetats av byggnadskommittén i samråd med bygg-nadsstyrelsen.

3. Lokalfrågor och expansionsmöjligheter

Lokalprogrammet har reviderats med hänsyn till bl. a. vissa riksdagsbeslut rörande riksdagsarbetet, utvecklingstendenser på personalsidan och vissa ytterligare överväganden rörande den lämpligaste lokalgrupperingen.

Riksdagsbesluten har bl. a. avsett införande av ersättare för statsråden samt inrättande av riksdagens skoltjänst och riksdagens driftvärn. Besluten om ersättare för statsråden har medfört ändrade krav i fråga om lokaliseringen av statsrådsrummen och antalet rum, avsedda för departementstjänstemän.

Beträffande lokalgrupperingar har bl. a. undersökts grupperingen av ut-skottens och partikansliernas lokaler.

Sammanfattningsvis har översynen vad gäller lokalbehovet gett till reslutat att projektet bör tillföras ca 50 rumsenheter.

Av kommittén utförda utredningar har visat att det ökade rumsbehovet kan tillgodoses genom vissa omgrupperingar och ett effektivare utnyttjande av tillgängliga vtor. Samtidigt kan konstateras att användbara överytor i riksdagshuset, riksbanken och kanslihuset härigenom blir ianspråktagna.

Det ökade antalet rum innebär bl. a. följande fördelar: Utskottens ordförande och vice ordförande blir inte enbart hänvisade till de tjänsterum som funktionsmässigt är placerade i anslutning till respektive utskottskansli. Såväl partikanslier som partipresidier kan grupperas tillsammans med huvuddelen av ledamöterna i kanslihuset. Utskottskanslierna kan erbjudas bättre och något utökade utrymmen än i tidigare förslag. Utrymmen frigörs för en extra enskild matsal.

Kommitténs arbete har sålunda givit vid handen att det nu förutsägbara lokalbehovet kan tillfresställas inom projektets ram som förutsatts i riksdagsbeslutet. Det är emellertid uppenbart att lokalfrågorna måste ägnas kontinuerlig uppmärksamhet även i det kommande arbetet. Kommittén bedömer möjligheterna att kunna tillgodose ändrade lokalbehov som goda.

Beträffande expansionsutrymmen kvarstår alltså kanslihusannexet i kv. Cephalus som den närmast tillgängliga resursen. Annexet inrymmer f. n. ca 250 rumsenheter och har förbindelse med kanslihuset genom en kulvert under markytan. Byggnaden står till riksdagens disposition vid tiden för återflyttningen. Härutöver kommer industridepartementets lokaler om ca 130 rumsenheter i kv. Mercurius samt utbildningsdepartementets lokaler om ca 230 rumsenheter i kv. Neptunus Större att kunna inplaneras som expansionsutrymme.

Sammanfattningsvis anser kommittén att riksdagens lokalbehov kommer att vara väl tillgodosett vid inflyttningen och att expansionsmöjligheterna är goda med de förutsättningar under vilka riksdagen i dag arbetar.

4. Stadsbilda- och miljöfrågor

Förbindelsen över Stallkanalen

De utredningar som föregick riksdagens beslut om återflyttning till ombyggda lokaler på Helgeandsholmen visade att utrymmen i nuvarande kanslihuset i kv. Mars och Vulcanus måste tas i anspråk för att tillgodose riksdagens lokalbehov. En smidig förbindelse mellan nuvarande kanslihuset och riksbyggnaderna blev därmed en nödvändighet.

Utredningsarbetet visade också att man bör eftersträva en lokalgruppering i enlighet med det förslag som enligt riksdagsbeslutet lagts till grund för planeringen, alternativ 2 i Riksdagshusutredningen 1974. En sådan gruppering innebär att ledamotsrummen förläggs till nuvarande kanslihuset. Därmed ställs bestämda krav på förbindelsen mellan denna byggnad och plenisalsbyggnaden på Helgeandsholmen. Riksdagens ledamöter skall från sina rum kunna nå sina platser i plenisalen inom en tid av 4 minuter. Att göra något större avkall på detta krav har inte bedömts som aktuellt.

Högbroförbindelsen enligt alternativ 2 uppfyller kraven på såväl samband som oberoende mellan lokalgrupperna. Förbindelsen är smidig och tillgodoser väl kraven med avseende på maximal tidsåtgång. Med stöd av den sakkunskap som biträdde riksdagen i dess utredningsarbete bedömdes att högbroförbindelsen över Stallkanalen kan utformas så att den också tillfredsställer stadsbilda- och miljökrav.

Kommittén har i enlighet med riksdagsbeslutet låtit undersöka andra alternativ till förbindelse över Stallkanalen. Därvid har kommittén i första hand utgått från de synpunkter som framfördes av Stockholms kommunstyrelse i dess remissyttrande till KU. Av de sju alternativ som studerats har tre avsett högbroförbindelse i alternativa lägen med alternativa utformningar. De har samtliga av kommunen bedömts som olämpliga från stadsbildssynpunkt. De alternativ som avsett djuptunnel under Stallkanalen eller förbindelse under Stallbron har av kommittén bedömts som alltför komplicerade och funktionellt otillfredsställande för att komma i fråga.

Det alternativ som synes bäst förena kommunens stadsbildsönskemål med riksdagens behov av lokalsamband är en lågbroförbindelse i anslutning till Stallbron. En sådan lösning medför endast marginella förändringar av stadsbilden och den yttre miljön och har inte avvisats av kommunen. Lösningen medför i förhållande till högbroalternativet en något större tidsåtgång, ca 30 sekunder, när det gäller förflyttningar mellan ledamotsrum och plenisal, men har av byggnadskommittén bedömts som acceptabel. Kommittén förordar att detta alternativ i första hand läggs till grund för den fortsatta projekteringen. Självfallet måste de synpunkter som framkommer under ovan nämnda utställning beaktas.

Påbyggnad av riksbanken på Helgeandsholmen

En ändamålsenlig gruppering av riksdagens lokaler innebär att plenisalen förläggs till riksbankshuset på det sätt som anges i alternativ 2 i Riksdagshusutredningen 1974. I de överläggningar som ägt rum med kommunen har uppnåtts enighet om att de stadsbildsproblem som är förenade med den föreslagna påbyggnaden kan lösas inom ramen för den fortsatta projekteringen.

5. Kostnader

Byggnadskommittén har genom byggnadsstyrelsen låtit utföra en ny kostnadsberäkning, som är redovisad i "PM avseende kostnadsredovisning", daterad 1976-03-01. PM är fogad som bilaga till denna skrivelse. *Bilaga I.*

Underlaget för kostnadsberäkningen har i viss utsträckning förändrats i förhållande till det som låg till grund för bedömningarna i Riksdagshusutredningen 1974. Framför allt har efter genomgång av byggnadernas tek-

niska kvalitet förutsatts att befintliga VVS-installationer utbyts. Dessutom har VVS- och el-installationerna utökats för att standarden i fråga om rums-klimat och belysning skall motsvara högt ställda krav.

Enligt byggnadsstyrelsens kostnadsberäkning uppgår ombyggnadskostnaderna till ca 155 milj. kr. i prisläge 1974-04-01. Beräkningen baseras på programunderlag och är på grund av det tidiga skede projektet befinner sig i förenad med viss osäkerhet. På grund härav får beräkningen inte läggas till grund för ett beslut om definitiv kostnadsram. Erfarenhetsmässigt kan det, liksom vid beräkningar av andra liknande ombyggnadsprojekt, bli vissa smärre avvikelser.

Riksdagshusutredningen 1974 redovisade investeringskostnaden till ca 123 milj. kr. i samma prisläge. Byggnadsstyrelsen har i Bilaga 1 i detalj redovisat orsakerna till kostnadshöjningen.

Kommittén finner att byggnadsstyrelsens kostnadsberäkning kan läggas till grund för beslut om medelsanvisning för den fortsatta projekteringen.

Byggnadsstyrelsen har även beräknat årskostnaderna för projektet i enlighet med styrelsens gängse beräkningsprinciper. Beräkningen visar en årskostnad av 20 milj. kr. i hyresnivån 1976-04-01. Vid denna beräkning har ej beaktats värdet av kanslihuset före ombyggnad. Detta värde motsvarar en årskostnad av ca 3,2 milj. kr. För värme tillkommer ca 1 milj. kr. Totala årskostnaden för projektet blir alltså $(20 + 3,2 + 1 =)$ ca 24 milj. kr. eller 444 kr./m² lägenhetsarea.

Årskostnaderna för lokalerna vid Sergels Torg uppgår i hyresnivån 1976-01-01 till ca 18 milj. kr. inklusive värme. Som framgår av förvaltningsstyrelsens redogörelse 1974-10-11 (1974:20) skall årskostnaderna för lokalerna vid Sergels Torg uppräknas med ca 2,3 milj. kr. som utgör årskostnader för bevarande av riksdagshuset och riksbankshuset i händelse riksdagen ej återflyttar till Helgeandsholmen. Totala årskostnaden blir alltså $(18 + 2,3 =)$ 20,3 milj. kr. eller 451 kr./m² lägenhetsarea.

Årskostnader och investeringsplan, fördelad på budgetår, redovisas i detalj i PM "Riksbyggnaderna Genomförande", daterad 1976-03-11 vilken är bifogad som Bilaga 2.

6. Fortsatt arbete

Byggnadskommittén har under det nu slutförda skedet ej funnit att några omständigheter framkommit som skulle motivera en omprövning av alternativ 2 enligt Riksdagshusutredningen 1974. Arbetet med riksdagens återflyttning bör därför fortsätta enligt detta alternativ och i nästa skede omfatta kompletterande programarbete och projektering. Programkompletteringarna kommer att avse preciserat lokalprogram, slutligt program för teknisk standard, program för byggnadernas bevarande, program för inredning, tele-teknisk utrustning m. m.

Under nästa skede kommer också fortsatta överläggningar att äga rum med Stockholms kommun beträffande detaljutformningen av gångbron över Stallkanalen, påbyggnaden på gamla riksbanken, trafikfrågor m. m.

Kommittén har beslutat att för projektets genomförande anlita byggnadsstyrelsen.

Riksdagens organisation för projektet med en byggnadskommitté underställd förvaltningsstyrelsen och med ett arbetsutskott kommer att bibehållas. Dessutom kommer att tillsättas ett antal samrådsgrupper. Dessa skall kontinuerligt följa projekteringsarbetet och utgöra referensgrupper beträffande arbetsplatsernas placering, utformning och liknande.

Tidsplanen för det fortsatta arbetet framgår av de av byggnadsstyrelsen redovisade planerna (bilaga 2) och innebär i sammandrag följande:

1976/77 Programarbetet avslutas och projekteringen påbörjas.

1977/78 Projekteringen fortsätter. Byggnadsarbeten beträffande garage under Riksplan påbörjas.

1978/79 Projekteringen fortsätter. Byggnadsarbeten beträffande Riksbyggnaderna påbörjas.

1979/80 Byggnadsarbetena fortsätter.

1980/81 Byggnadsarbetena fortsätter. Byggnadsarbeten beträffande nuvarande kanslihuset påbörjas.

1981/82 Byggnadsarbetena avslutas. Inredningsarbetena genomförs.

1982/83 Inflyttning sker.

För budgetåret 1976/77 uppgår medelsbehovet till 6 milj. kr. Härav utgör 5 milj. kr. kostnader för byggnadsstyrelsens projektering och 1 milj. kr. utrednings- och administrationskostnader.

7. Förslag

Byggnadskommittén föreslår att förvaltningsstyrelsen i skrivelse till riksdagen hemställer att riksdagen till Den inre riksdagsförvaltningen: B 6 Fortsatt utredning om riksdagens hus m. m. för budgetåret 1976/77 under XVI:e huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 6 000 000 kr.

Särskilt yttrande

av herr Romanus

Byggnadskommitténs arbete måste självfallet utgå från riksdagens beslut. Enligt min mening hade det varit motiverat att redan nu planera för ett avsevärt större utrymmesbehov än det nuvarande lokalprogrammet innebär. Riksdagsarbetets utveckling gör det sannolikt att ledamöterna inom i vart fall ett par årtionden kommer att kräva utrymme för medhjälpare i en annan skala än nu – troligen minst ett rum per ledamot över det som ledamoten själv disponerar. Internationella jämförelser stöder ett sådant antagande.

Den beslutade flyttningen av regeringens kansli ger riksdagen ett expansionsutrymme som möjliggör en sådan utveckling som jag ovan antytt. Det hade då varit att föredra att i samband med den omfattande ombyggnad som nu skall ske, redan från början planera för ett större lokalprogram. Det kan inte vara rimligt att bygga ett riksdagshus som är föråldrat redan före år 2000. Med hänsyn till riksdagens beslut våren 1975 har det inte varit möjligt att nu i byggnadskommittén yrka på en sådan radikal utvidgning av lokalprogrammet. Jag noterar dock att kommittén varit ense om, att det tillskott av expansionsutrymme, som kommit genom regeringskansliets flyttning, inte får tas i anspråk på ett sådant sätt att en framtida användning för riksdagen försvåras.

Med hänsyn till den debatt som förts om de olika alternativen för lokalisering av riksdagen är det värdefullt att en så aktuell jämförelse som möjligt gjorts av årskostnaderna för flyttning till Helgeandsholmen, respektive kvarstannande vid Sergels Torg. Vid en realistisk värdering av de två alternativen måste man givetvis beakta, att kostnadsutvecklingen fram till inflyttningen (som planeras till 1982) kan bli olika för ombyggnad enligt alternativ Helgeandsholmen och förhyrning enligt alternativ Sergels Torg. Vidare måste också beaktas att redan de nuvarande planerna för Helgeandsholmen innehåller ett större antal rum än vad riksdagen för närvarande disponerar.

Byggnadskommittén har endast haft anledning att studera de direkta kostnaderna för riksdagen. En fullständig bedömning av de två alternativen måste också ta hänsyn till ett vidare samhällsekonomiskt perspektiv, där kostnader för Stockholms kommun, olika möjligheter att använda lokalerna på Helgeandsholmen och effekten av riksdagens flyttning på regeringens kansli beaktas. En grundligare studie av expansionsmöjligheterna i de två alternativen, och kostnaderna för dessa, erfordras också för att möjliggöra en total bedömning av de två alternativen.

Bilaga 1

Byggnadsstyrelsens PM nr 1
1976-03-01

754 10 268 98 Riksbyggnaderna. Allmänt.*Uppdraget*

Riksdagens förvaltningskontor har i skrivelse, inkommen till byggnadsstyrelsen 1975-12-05, uppdragit åt byggnadsstyrelsen att utföra kostnadsberäkning för riksdagens återflyttning till Helgeandsholmen.

Kostnadsredovisning

Byggnadsstyrelsen har beräknat kostnaderna för återflyttningen till ca 155 milj. kr. i prisläge 1974-04-01. Det bör framhållas att beräkningen primärt avser en översyn av den tidigare Riksdagshusutredningen 1974 gjorda kostnadsbedömningen. Beräkningen baseras på programunderlag och är på grund av det tidiga skede projektet befinner sig i förenad med viss osäkerhet. På grund härav får beräkningen här liksom i fråga om andra liknande ombyggnadsprojekt inte läggas till grund för ett beslut om definitiv kostnadsram. Erfarenhetsmässigt kan det bli vissa avvikelser.

Omfattning

Redovisningen omfattar, i underbilaga 1, kostnadsberäkning av delprojektet:

- Gamla riksdagshuset
- Gamla riksbankshuset
- Kanslihuset (kv. Mars och Vulcanus)
- Yttre åtgärder:

Garage (under Riksplan)

Bro (Riksbanken-kanslihuset)

Markarbeten

I markarbetena ingår kostnader för iordningsställande av Riksplanen till nuvarande standard vad avser ytskikt, planteringar etc.

Redovisningen omfattar, i underbilaga 2, härutöver uppgift om tillkommande kostnader för:

- Teleteknisk utrustning
- Markarbeten (alternativt förslag till iordningsställande av Riksplan)
- Handikappåtgärder
- Säkerhetsåtgärder i fasad i *ett* våningsplan i riksdagshuset
- Inredning

Som utgångspunkt har därvid gällt inredning och teleteknisk utrustning som finns i det provisoriska riksdagshuset vid Sergels Torg. Kostnaderna har räknats i prisläge 1974-04-01.

Förutsättningar

Ovan har redovisats de allmänna förutsättningarna för kostnadsberäkningen. Därutöver gäller:

- Prisläge 1974-04-01
- Mervärdesskatt är inräknad
- Under byggskedet tillkommande kostnader (Tk) 10 % ingår
- KBS förskottsstatspålägg – byggherreadministration beräknas till 7 %.

Underlag

1. Handlingar framtagna till Riksdagshusutredningen 1974

- Kostnadsbedömning 1974-07-05, justerad med hänsyn till inkomna remissvar. Kostnad ca 123 milj. kr. Enligt utredningens beskrivning skulle befintliga byggnadsdelar och installationer bibehållas i så stor utsträckning som möjligt.
- Ritningar och beskrivningar upprättade 1974-07-05
- Grundundersökningar 1967-02-26

2. Kompletterande underlag:

- Analyser av de kvalitets- och tekniknivåer som tidigare kalkyl 1974-07-05 utgått ifrån, underhandsmaterial från AOS och J & W
- Programkompletteringar framtagna genom AOS, fastställda av Riksdagens AU 1975-12-22 och byggnadskommittén 1976-01-13
- Programkompletteringar framtagna genom Wahlings konstr. byrå AB avseende vvs-installationer, fastställda av Riksdagens AU 1975-12-22 och byggnadskommittén 1976-01-13
- Programhandlingar framtagna genom G Sjölanders AB avseende el-installationer, fastställda av Riksdagens AU 1975-12-22 och byggnadskommittén 1976-01-13.
- PM 1976-01-21 upprättat av KBS avseende återställande av Riksplanen m. m.
- PM 1976-01-21 upprättat av KBS avseende alternativt iordningsställande av Riksplanen m. m.
- Enkla skisser på vvs- och el-installationer samt tekniska investeringar utförda av Wahlings konstr. byrå AB resp. G Sjölanders AB i samråd med byggnadsstyrelsen. Den gjorda tekniska inventeringen visar att installationerna i byggnaderna är i sämre skick än vad Riksdagshusutredningen 1974 bedömt.
- Uppgifter om handikappåtgärder enligt skrivelse 1976-01-23 från AOS.

Underlaget för den nu aktuella kostnadsberäkningen är i viss utsträckning förändrat i förhållande till den som ingick i Riksdagshusutredningen 1974. Framför allt har vvs- och el-installationer utökats med avseende på rumsklimat, belysning och teleinstallation för att motsvara standarden i riksdagshusprovisoriet. Ventilationsanläggningens omfattning påverkas av krav på åtgärder i energibesparande syfte. De ökade installationerna har medfört att befintliga ledningar måste bytas i större utsträckning än som förutsetts i tidigare utredningar. Ytskikten har något högre klass än tidigare. Genom att ombyggnadsarbetena blivit mer omfattande har kostnaderna ökat.

Alternativ

Om riksdagen ej skulle återflytta till Helgeandsholmen har antagandet gjorts att byggnadsbeståndet ej kan rivas utan måste bevaras och utnyttjas för generell administrativ verksamhet med inslag av kursverksamhet. Endast mindre ombyggnader skulle genomföras för speciella funktioner. Således antas att plenisalarna och bankhallen kan bibehållas.

Emellertid måste oavsett återflyttningen av riksdagen till Helgeandsholmen vidtas byggnadsåtgärder enligt följande:

- Underhållsarbeten som ej utförts i väntan på beslut om byggnadernas definitiva användning
- Kompletteringar i värmesystemet
- Komplettering av ventilationssystemet så att viss mekanisk från- och tilluft erhålls i kontorsdelen
- Komplettering av belysning
- Komplettering av hissar för att bl. a. tillgodose handikappkrav.

Kostnaderna för ovannämnda arbeten varierar självfallet beroende på användningen av byggnaderna och omfattningen av de åtgärder som erfordras.

Riksdagshusutredningen 1974 inskränkte sig till en bedömning av kostnaderna för erforderliga underhållsarbeten av riksbyggnaderna därest riksdagen inte återflyttade och beräknade dessa till ca 25 milj. kr., därav räntor under byggtiden 3 milj. kr.

Det förefaller inte osannolikt att man under en övergångsperiod skulle nöjaktigt kunna hålla byggnaderna i acceptabelt och funktionellt skick genom vissa underhållsarbeten inom den angivna kostnadsramen.

På grund av ingreppen i byggnaderna och installationernas relativt höga ålder bedömer emellertid byggnadsstyrelsen det ur företagsekonomisk synpunkt vara mest fördelaktigt att ersätta i stort sett samtliga installationer i samband med övriga ombyggnads- och renoveringsarbeten. Styrelsen beräknar investeringskostnaderna härför till ca 50 milj. kr.

Kostnadsbedömningen 1974, med avdrag för underhållsarbeten, utgör $(123 - 22) = \text{ca } 100 \text{ milj. kr.}$

De beräknade kostnaderna 1976, med avdrag för alternativt iordningställande, utgör $(155 - 50) = 105 \text{ milj. kr.}$ Skillnaden $(105 - 100) 5 \text{ milj. kr.}$ är av ringa storleksordning.

Kostnadsjämförelser

Omfattningen av och orsakerna till kostnadsförändringar i bedömningen 1974 i förhållande till kalkylen 1976 för de olika delprojekten framgår av underbilaga 3.

Tor Bunner

Underbilaga 1

Sammanställning

Prisläge 1974-04-01

	T-yta m ²	Volym m ³	Hus	kostnad i 1 000-tal		kronor	inkl. moms o	Tk
				VVS	El	Proj.	Adm. 7 %	Summa
G riksdagshuset	36 750	147 000	32 550	10 300	7 355	8 980	4 145	63 330
G riksbanken	14 860	63 000	24 730	8 000	5 590	6 650	3 150	48 120
Kanslihuset	20 930	68 000	12 420	6 300	4 570	4 315	1 930	29 535
Garage	5 000	20 000	5 740	600	460	1 030	545	8 375
Bro	300	2 000	1 830	45	55	335	155	2 420
Markarbeten	200	400	1 140	165	1 425	280	210	3 220
Totalt	78 040	300 400	78 410	25 410	19 455	21 590	10 135	155 000

För kanslihuset redovisas endast kostnader för de speciella åtgärder som erfordras om riksdagen flyttar. Underhållsåtgärder i samband med ombyggnad beräknas kosta ca 8 milj. kr.

Kostnader för teleteknisk utrustning, alternativa markarbeten, handikappåtgärder, säkerhetsåtgärder och inredning redovisas separat i underbilaga 2 och ingår inte i ovanstående sammanställning.

I beräkningen ingår heller inte kostnader för följande åtgärder:

grundförstärkning
skyddsrum
antikvarisk utgrävning av Riksplan
värmeslingor för ramper till garage
utvändig fasadbelysning
boxtransportör
räntor under byggtiden
flyttningskostnader.

Hänsyn till ovanstående reservationer måste alltså tas vid en årskostnadsjämförelse med Sergels Torg-alternativet.

Underbilaga 2

Beräkning av vissa tillkommande åtgärder eller alternativa utföranden.
Prisläge 1974-04-01.

Teleteknisk utrustning

Kostnaden för teleteknisk anläggning motsvarande den befintliga anläggningen i riksdagshusprovisoriet vid Sergels Torg samt övervakningscentral för säkerhetsanläggningar m. m. har beräknats till ca 16 milj. kr. i prisläge 1974-04-01 inklusive projektering och byggherreadministration.

Markarbeten

Kostnaden för iordningställande av Riksplan m. m. enligt tävlingsförslaget har beräknats kosta ca 3 milj. kr. mer än att återställa parkanläggningen till befintligt skick. Kostnaden är inklusive projektering och byggherreadministration.

Handikappåtgärder

Kostnaden för ca 10 st. lyftanordningar för rörelsehindrade har beräknats till ca 1 milj. kr. inklusive projektering och byggherreadministration.

Säkerhetsåtgärder

Kostnaden för säkerhetsåtgärder på plan 4 i riksdagshuset innefattande utbyte av befintliga fönster mot stålfönster med säkerhetsglas och larmanordningar har beräknats till 1 milj. kr. inklusive projektering och byggherreadministration.

Inredning

Kostnaden för helt ny inredning motsvarande den befintliga inredningen i riksdagshusprovisoriet vid Sergels Torg har beräknats till ca 17 milj. kr. inklusive projektering och byggherreadministration.

Byggnadsstyrelsen	Riksdagshuset			Riksbankshuset			Kanslihuset			Yttre åtgärder			Summa	
	74-11-29	Ökning	76-03-01	74-11-29	Ökning	76-03-01	74-11-29	Ökning	76-03-01	74-11-29	Ökning	76-03-01		
Kostnadsbedömning 1974 justerad med hänsyn till inkomna remissvar	51 460		51 460	39 200		39 200	21 340		21 340	11 300		11 300	123 300	
<i>Helt eller delvis ute- lämnade poster</i>			700			3 160			170			2 305	6 335	
gångbro										1 550			1 550	
teknisk våning					1 300								1 300	
hissar		700			860								1 560	
storköksutrustn.					200								200	
caféköksutrustn.								70					70	
elinstallationer					800			100			40		940	
ställverk											325		325	
markarb. (Riksplan)											390			
<i>Ny bedömning av bef. installationer m. m.</i>			5 730			1 900			5 050			310	12 990	
VA-installationer		600			100			1 330			100		2 130	
värmeanläggning		1 540			300			1 800			40		3 680	
transformator								70					70	
mekanisk ventilation		3 590			1 500			1 850			170		7 110	
<i>Programkomplettering</i>			2 790			1 860			675			100	5 425	
undertak plenisal					1 010								1 010	
kylanläggning		1 920						225					2 145	
fasadbehandl.					200								200	
driftövervakning					450								450	
hiss till garage											100		100	
fasadkanalisation		870			200			450					1 520	
<i>Monumentvård</i>		700	700		200	200							900	900
<i>Ökad vtsiktstand.</i>		750	750		800	800		1 600	1 600				3 150	3 150
<i>Energåtgärder</i>		1 200	1 200		1 000	1 000		700	700				2 900	2 900
	51 460	11 870	63 330	39 200	8 920	48 120	21 340	8 195	29 535	11 300	2 715	19 015	31 700	155 000

Byggnadsstyrelsens PM nr 2
1976-03-11

754 10 268 98. Riksbyggnaderna. Genomförande

TIDPLAN

I förvaltningsstyrelsens redogörelse 1974-10-11 till riksdagen angavs tidpunkten för riksdagens återflyttning till Helgeandsholmen till sommaren 1982. Detta förutsatte projekteringsstart våren 1975.

Eftersom projekteringsarbetet ännu ej startat är tidplanen nu förskjuten ca 1 år.

Med viss forcering av byggnadsarbeten torde dock inflyttningstidpunkten i stort kunna bibehållas dvs. hösten 1982. Förutsättningar härför är dock att riksdagens förvaltningskontor lämnar projekteringsuppdrag till byggnadsstyrelsen före juni månads utgång och att fastställt lokalprogram föreligger vid samma tid.

Med ovannämnda förutsättningar kan följande preliminära tider anges

projekteringsstart	1976-09-01	
projekteringsklart	1979-01	(undantag kanslihuset)
byggstart	1979-02-01	<i>G:a Riksdagshuset</i>
byggklart	1982-06-01	
inflyttning	1982-09-01	
byggstart	1979-02-01	<i>G:a Riksbankshuset</i>
byggklart	1982-05-01	
inflyttning	1982-09-01	
byggstart	1980-10-01	<i>Kanslihuset</i>
byggklart	1982-06-01	
inflyttning	1982-09-01	
byggstart	1977-09-01	<i>Garage</i>
byggklart	1979-07-01	
byggstart	1981-03-01	<i>Bro,</i>
byggklart	1982-06-01	<i>markarbeten</i>

Byggnadsstyrelsen har i bilagda preliminära huvudtidplaner, uppdelade per delprojekt, närmare preciserat tider för projektering, upphandling, byggproduktion, inredning etc.

INVESTERINGAR

Byggnadsstyrelsen har 1976-03-01 beräknat byggkostnaderna till 155 milj. kr. i prisläge 1974-04-01. Med beaktande av den allmänna byggnadskostnadstegringen mellan 1974-04-01 och 1976-04-01 som är ca 20 % blir kostnaderna 186 milj. kr. i prisläget 1976-04-01.

Till denna summa bör läggas kostnader för några av de mer kostnadskrävande reservationerna såsom säkerhetsskydd i fasad, teleteknisk installation etc. Dessa bedöms till ca 9 milj. kr. och utgör en del av de kostnader som redovisats i underbilaga 2 av KBS PM 1976-03-01 varför investeringskostnaderna totalt blir $(186 + 9 =)$ 195 milj. kr.

Som framgår av kostnadsberäkningen kvarstår dock vissa reservationer för t. ex. antikvarisk utgrävning, boxtransportör, räntekostnader och flyttningskostnader.

INVESTERINGSPLAN, LÅNGTIDSBEDÖMNING

Med utgångspunkt i ovannämnda tidplan och investeringskostnad bedöms investeringsbehovet för budgetåren 1976/77 till 5 milj. kr. för i huvudsak projektering och 1977/78 till 25 milj. kr. för projektering och påbörjande av byggnadsarbeten. För budgetåren 1978/79 till 1983 har en långtidsbedömning gjorts enligt nedan

1978/79	30,0 milj. kr.
1979/80	40,0 milj. kr.
1980/81	40,0 milj. kr.
1981/82	30,0 milj. kr.
1982/83	20,0 milj. kr.
1983/84	5,0 milj. kr.

Beloppen är i prisläget 1976-04-01.

ÅRSKOSTNADER

Byggnadsstyrelsen har beräknat årskostnaderna för projektet till ca 20 milj. kr. Beräkningen är gjord i enlighet med styrelsens normala beräkningsprinciper enligt följande

- årskostnaderna exkluderar värmekostnader
- kapitalkostnaderna har beräknats med en ränta motsvarande statens normalränta dvs. 7,5 %. Avskrivningstiden är satt till 60 år. Rak avskrivning tillämpas. Den årliga avskrivningen blir då 1,67 %
- drift-och underhållskostnader har beräknats till 36 kronor per m² lägenhetsarea och år
- beräkningen är i detta fall i hyresnivån 1976-04-01.

I beräkningen har icke beaktats värdet av kanslihuset före ombyggnad, vilket kan bedömas till ca 35 milj. kr. i prisläget 1976-04-01. Värdet motsvarar en årskostnad på ca 3,2 milj. kr. För värme tillkommer ca 20 kr. per m² lägenhetsarea och år. Totala årskostnader för projektet blir alltså $(20 + 3,2 + 1,0 =)$ ca 24 milj. kr. eller 444 kr./m² lägenhetsarea.

Årskostnaderna för de provisoriska lokalerna vid Sergels Torg uppgår i hyresnivån 1976-01-01 till ca 18 milj. kr. inklusive värme. Till denna kostnad

skall läggas de årskostnader av 2,3 milj. kr. för riksbyggnaderna på Helgeandsholmen som i Riksdagshusutredningen 1974 Sergels-Torgs-alternativet uppräknas med. Beloppet utgör räntan på sådana investeringar (25 milj. kr.) som inte beräknats ge avkastning genom uthyrning av lokaler. Byggnadsstyrelsen finner att utredningens bedömning är riktig och en konsekvens av beslut om riksbyggnadernas bevarande helt eller delvis.

Totala årskostnaden för lokalerna vid Sergels Torg blir alltså $(18 + 2,3 =) 20,3$ milj. kr. eller 451 kr./m² lägenhetsarea.

Tor Bunner

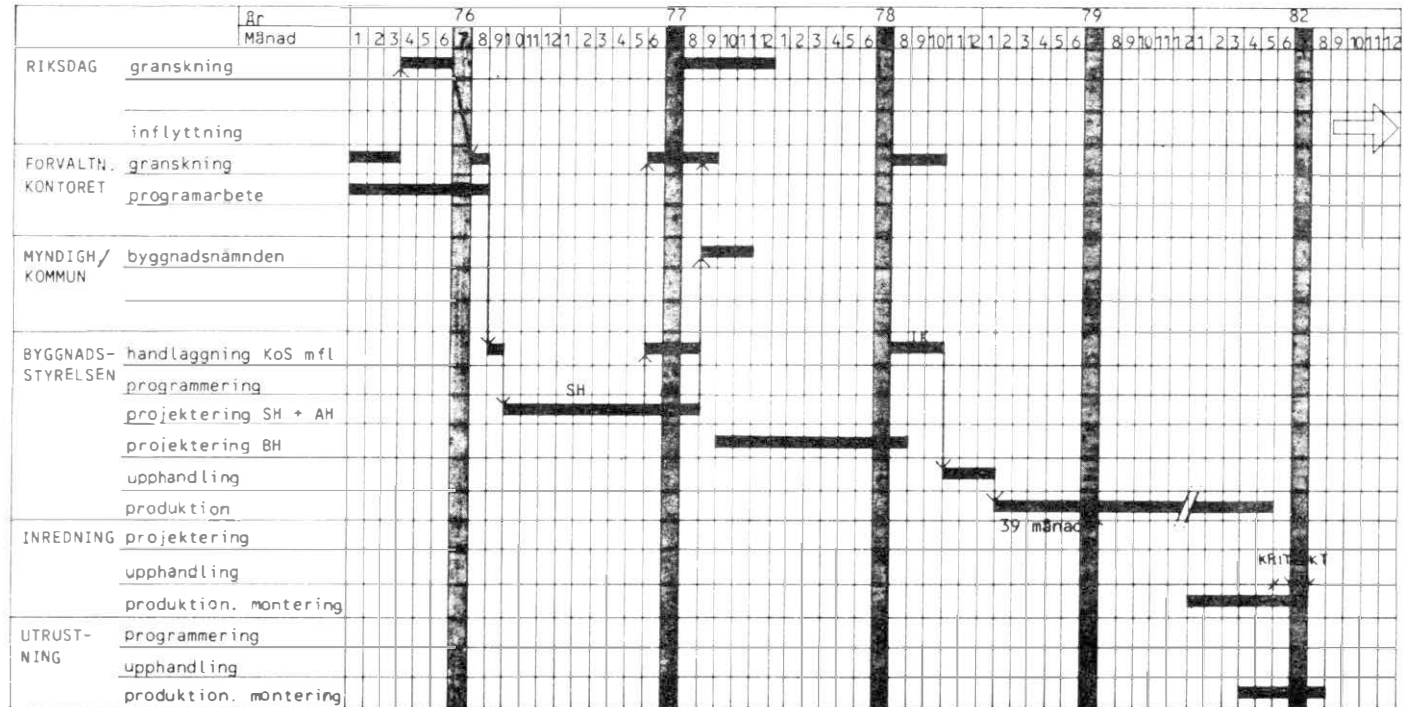
Kopia: E Lindström, O Agri, T Bunner, O Westin, J Elfven, A Jörlén,
A Arthursson -B, B Svensson -B

Föranställe	
2P	
Handläggare	
Jan Elfven	
Utfärdat datum	Fastställt datum
76-03-01	

TECKENFÖRKLARING

- O Regleringsbrev, medel disponibla
 SH Systemhandlingar
 BH Bygghandlingar
 AH Anmälningshandlingar

Projektnummer
754 10 268 02
Benämning
Riksdagshuset

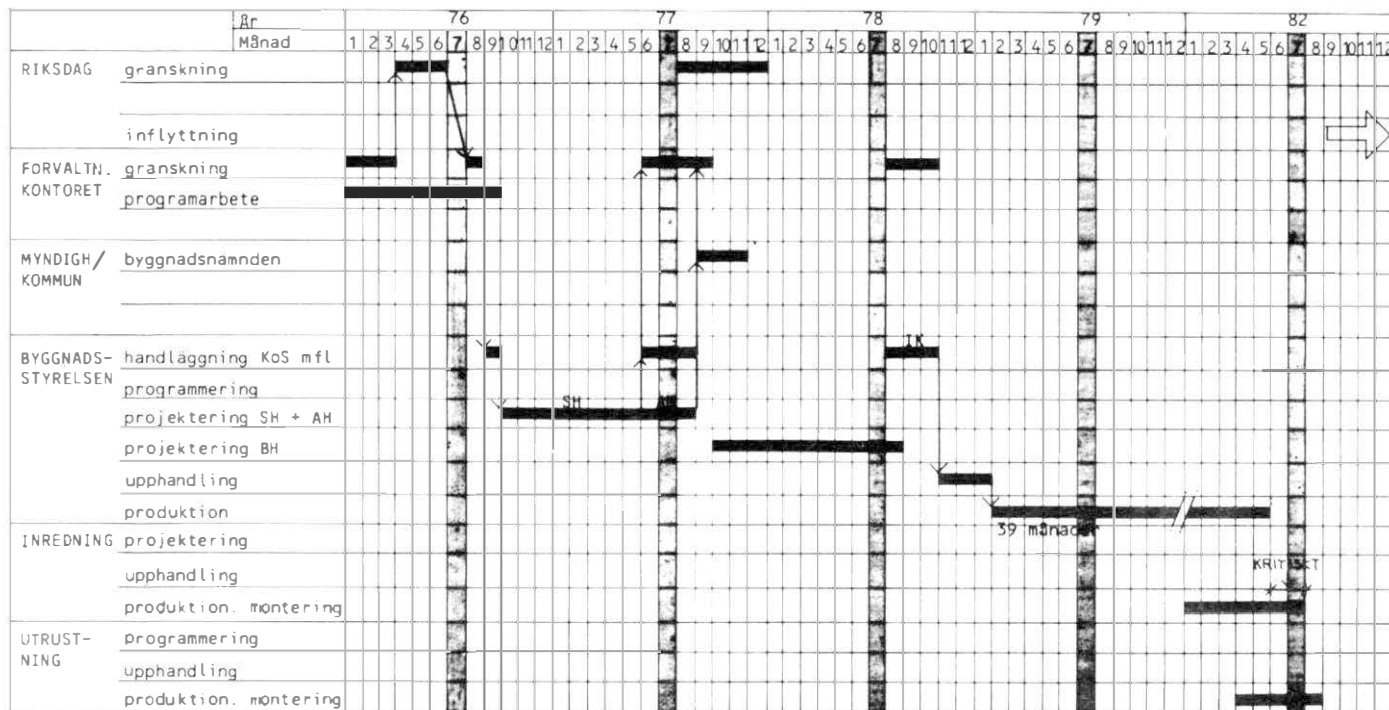

Transtestalle	
2P	
Handläggare	
Jan Elfven	
Upprättad datum	Fastställt datum
76-03-01	

TECKENFÖRKLARING

- O Regleringsbrev, medel disponibla
 SH Systemhandlingar
 BH Bygghandlingar
 AH Anmälningshandlingar

Projektnummer
754 10 268 03
Benämning
F d Riksbanken

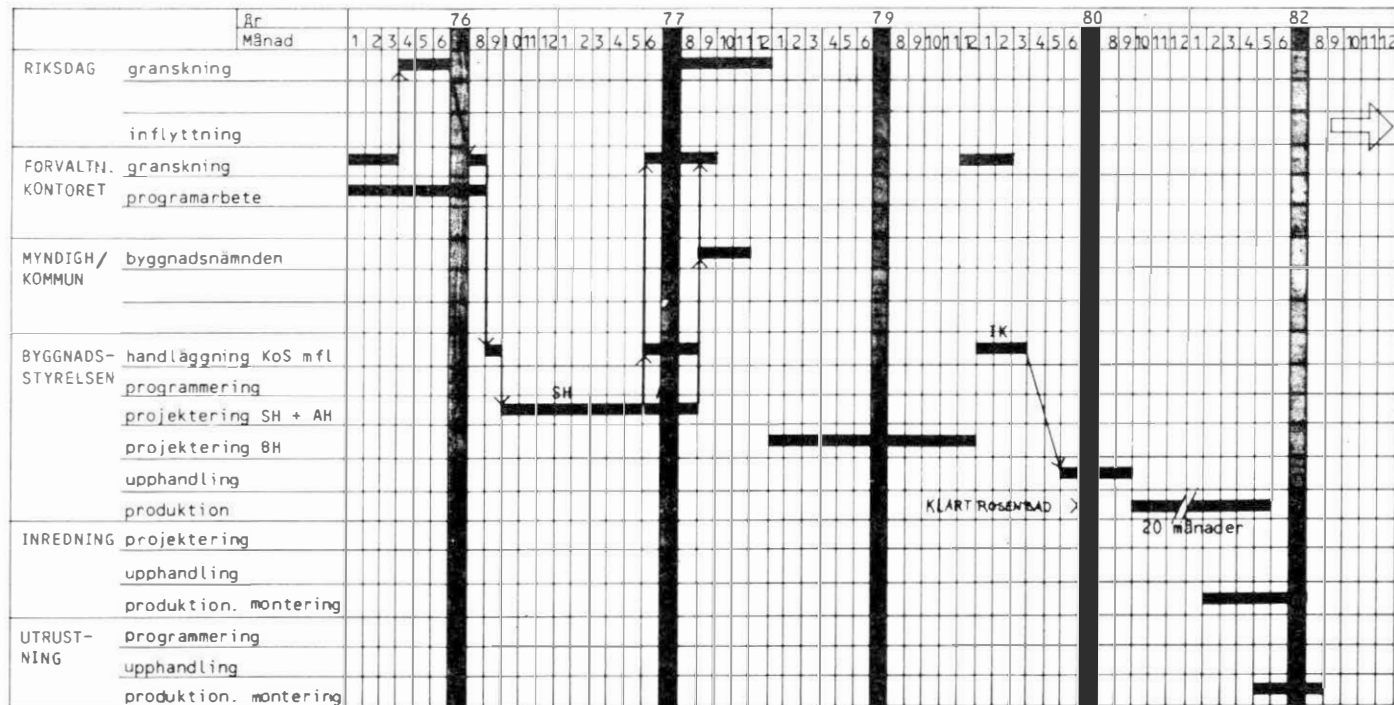

Tjänsteställe	
2P	
Handläggare	
Jan Elfven	
Upprättad datum	Fästställe datum
76-03-01	

TECKENFÖRKLARING

- O Regleringsbrev, medel disponibla
 SH Systemhandlingar
 BH Bygghandlingar
 AH Anmälningshandlingar

Projektnummer
754 10 268 04
Beskrivning
Kanslihuset i
kv. Mars - Vulcanus

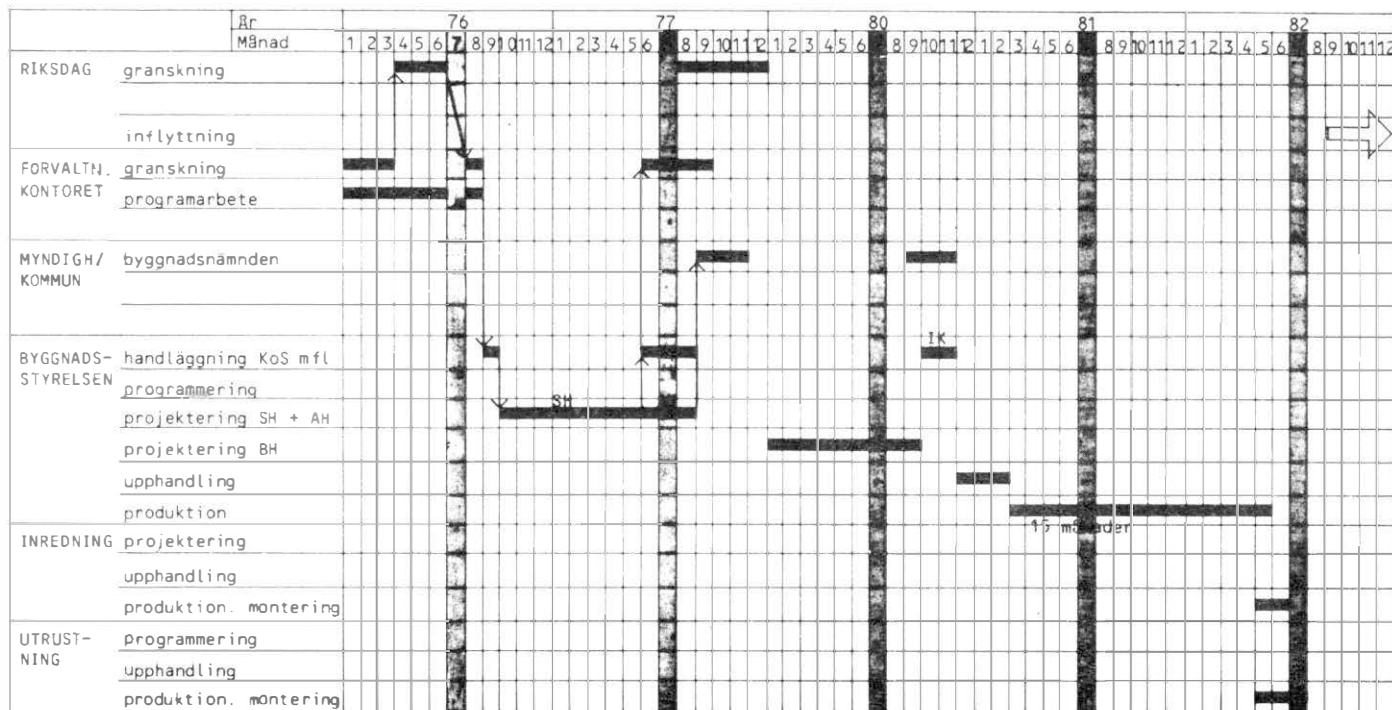
- byggnadsprojekt

Försteställe	
ZP	
Handläggare	
Jan Elfven	
Utfärdad datum	Festställt datum
76-03-01	

TECKENFÖRKLARING

- O Regleringsbrev, medel disponibla
 SH Systemhandlingar
 BH Bygghandlingar
 AH Anmälningshandlingar

Projektnummer
754 10 268 01
Beskrivning
Yttre åtgärder
Bro Markarbeten

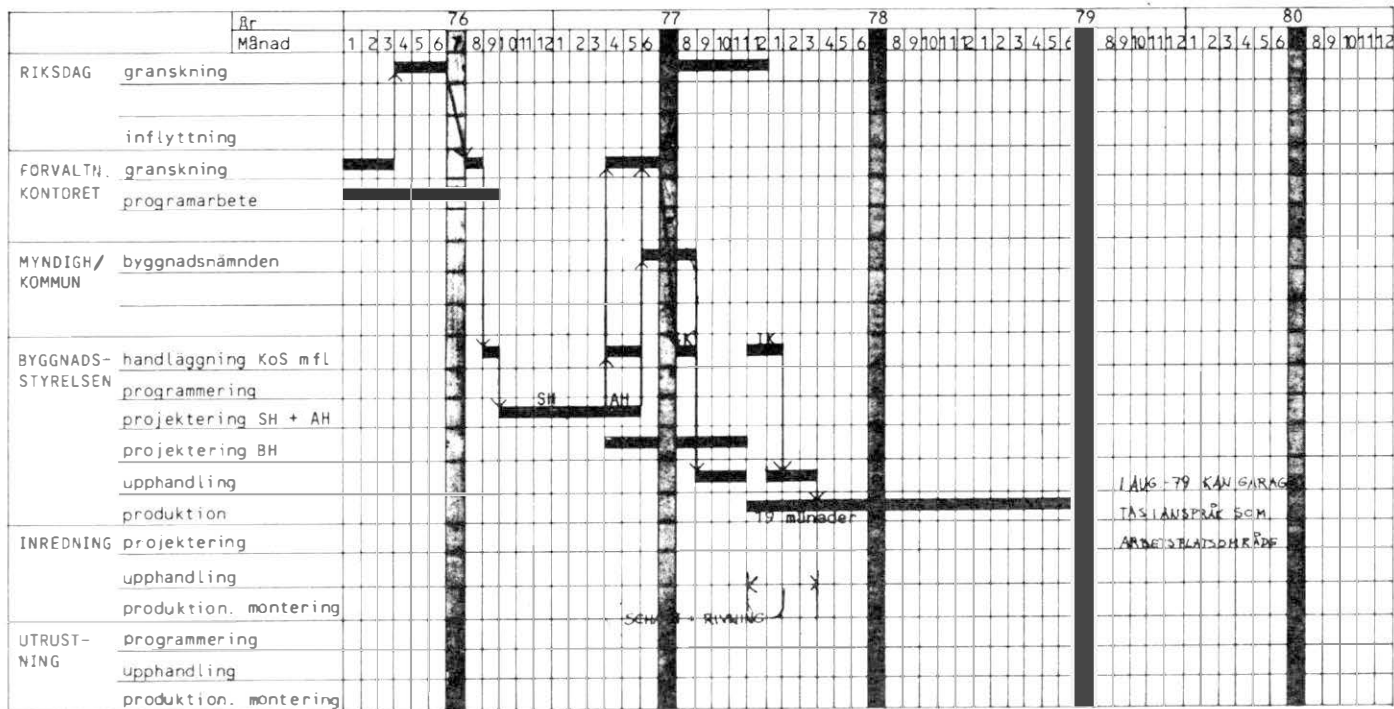

Sjänsteställe	
2P	
Handläggare	
Jan Elfven	
Upprättad datum	Fastställt datum
76-03-01	

TECKENFÖRKLARING

- O Regleringsbrev, medel disponibla
 SH Systemhandlingar
 BH Bygghandlingar
 AH Anmälningshandlingar

Projektnummer	
754 10 268 01	
Benämning	
Yttre Åtgärder	
Garage	Riksplan

111
112